

На деяких примірниках празьких видань читається напис, зроблений під їхнє друковане письмо: «А то ся стало накладом Богдана Онкова, сына радци места виленского». Можливо, що се була сигнатура, додана на них ще при випуску цих книг із складу, на жадання накладця. Але ледве чи й це пояснення про участь у виданні Богдана Онковича розв'язує справу. Порівняння такого імпазантного розмаху празького видавництва з його доволі скромним продовженням у самій Вільні (тільки дві книги!) піддає гадку, що на допоміжних виленських міщан, мабуть, діло не кінчилось. Мабуть, празьке підприємство Скорини мало за собою якусь більшу і сильнішу групу чи організацію,— можливо, ту саму, яка висунула попереднє видавництво Фіоля. Може бути, що під час своїх студій у Кракові Скорина мав нагоду зв'язатися з ініціаторами Фіолевого підприємства, з тими людьми, які фактично вели цю справу. Були це, мабуть, скоріше українці, ніж білоруси, бо із Західною Україною Краків був тісніш зв'язаний, ніж з Білоруссю, та й приписки й пояснення Фіолевих видань скоріше вказують на українські руки. До цього ми ще далі повернемо, тепер зазначимо тільки, що розгром краківського видавництва мусив викликати гадку перенесення його до якогось іншого культурного центра, поза межі Польської Корони, ще в 1490-х роках. Скорина зреалізував її, заснувавши нове видавництво в Празі,— може бути, в зв'язку з виходом цієї нової Біблії, що послужила йому взірцем,— зовсім не przypadковим, а зв'язаним з усіма попередніми рефлексіями чеського національного руху в наших землях і спеціально — з його тенденціями до перекладу на народну мову Св. Письма<sup>1</sup>. На певні зв'язки Скорининого видавництва з Фіолевим вказують і різні технічні подробиці (в друкарських письмі і подібному), і текстуальні запозичення<sup>2</sup>, і весь празький епізод діяльності

<sup>1</sup> Цитований вище О. Яремченко в своїй статейці висловив здогад, що Скорина міг у тім піти за прикладом «польських жидів, які так само друкували свої книги у Празі і потім відсилали їх додому».

<sup>2</sup> П. Владимиров, порівнявши видання Скорини і Фіоля з друкарського боку, висловлюється так (с. 81): «У відносинах до попередніх церковнослов'янських видань книги Скорини найбільше зв'язані з краківськими виданнями Фіоля» (нумерація аркушів, розміри письма, закінчення на кінці титулів і розділів); «нарешті, видання Фіоля і видання Скорини безпосередньо зв'язані з руськими рукописами, з руським правописом і утворюють одну групу руських першодруків». І далі при поодиноких книгах Скорини він зазначає тісну залежність їхню від текстів Фіоля — с. 155, 158—159, 192, 194—195 й інші. У пізнішій студії («Начало...», с. 14 і 16) він вважав, що своїм шрифтом і післямовама «утро-валахські видання найближчі до південнослов'янських і дають наче слабу копію чорногорських, тим часом як видання Фіоля мають продовженням руські друки Скорини», і що в діяльності Скорини взагалі «відбилися впливи Фіоля»,— природно, з огляду на те, що свою освіту Скорина здобув у Кракові. Але, на жаль, покійний дослідник не увійшов у цю справу детальніше.

Скорини ми, очевидно, мусимо трактувати в зв'язку з ним. А з тим і зі Скориною мусимо рахуватися не як з полоцьким міщанином (з Полоцьком у його діяльності таки й не бачимо ніяких зв'язків!), а як з мандрівним гуманістом, типовим представником свого часу, який мандрував все життя з одного культурного центру до другого, де тільки наростав якийсь рух і був попит на його енергію та знання.

У цій празькій добі — та й у віленській, очевидно, (менш удокументованій і не такій виразній) — Скорина, безсумнівно, працює для православного громадянства, одушевлений гуманістичною ідеєю «посполитого доброго» («*bonum publicum*») — бажанням послужити своєму народові і то не тільки його освіченим верхам, але і всьому «посполитому людові руського языка». Як тип «руського» гуманіста, він дуже характеристично освітлює тодішню інтелігентську верству Білорусі й України, що стала причетною сучасній західній культурі і, безсумнівно, не була без значення в тодішній житті, хоча й не полишила нам своїх імен і не відбила своїх індивідуальностей так, як це пощастило цьому полоцькому міщанинові<sup>1</sup>. Своє культурно-національне обличчя він схарактеризував у звітній передмові своїй до книги «Юдиф вдовиці»:

Понеже от прирочения звери, ходящие въ пустыни, знают ямы своя, птицы, летающие по въздуху, ведаютъ гнезда своя, рыбы, плавающие по морю и в рекахъ, чуютъ виры своя, пчелы и тимъ подобная боронятъ ульєвъ своихъ, такожъ и люди, *игде зродилися и ускормлены суть, по Бозе к тому месту великую ласку имеютъ*. Про тожь и сия вдовица Іудифъ для места роженія *своего* видала єсть животь свой на небезпеченство; но Господь Богъ для доброго умыслу ея помогъ ей, яко непобъдимого побъдила.

Свої поняття про громадські обов'язки він побіжно, але досить яскраво висловив у загальній передмові до Біблії, просячи «розумніших» поправляти помилки його праці «для Бога і для посполитого доброго», і далі, в передмові до книги Вихід, приподоблюючи своє діло до жертви, приписаної для бідних людей правилами Храму — «мерицу муки пшеничноє» замість годованих телят, він пояснює: «Тако ж и мы, братія! не можем ли во великих послужити посполитому люду Руского языка, — сие малые книжки праці нашеє приносимо имъ».

Погляди на право як підставу суспільного ладу висловлені в його передмові до Повторення Закону:

---

<sup>1</sup> Аби не дати приводу до яких-небудь непорозумінь, які виникають в питаннях такої метрики, повторюю виразно, що вважаючи Скорину передусім діячем Білої Русі, zarazом трактую його як типового репрезентанта того спільного «західноруського», як то називали, чи українсько-білоруського тогочасного культурного руху, що характеризує однаково і життя білоруське і українське, а празький період вважаю спеціально тісніше зв'язаним з життям Західної України, ніж Білорусі.

Законъ или право различно ся от людей называетъ. Едино посполитое<sup>1</sup> — понеже от всехъ народовъ посполите соблюдаемо есть, — яко мужа и жены почтливое случение, детей пилное выхование, ближкоживущихъ схожение, речи позыченое повращение, насилию силою отпрение, *равная свобода всемъ, общее имене всехъ*. Тымъ закономъ живяху верующии во Христа по вшествии его на небеса, яко пишеть: «Народу же веровавшему бѣ сердце едино и душа едина, и имене одно, никтоже что от имени своего глаголаше свое быти, но бяху имъ вся обыща». Другое право языческое<sup>2</sup>, от многихъ бо языковъ есть, — яко земель чужихъ мечемъ достование, градовъ и меств утверждение, пословъ безъ переказы отпушение, миру до часу приреченого исполнение, войны неприятелемъ своимъ оповедание. Иное царское, о немъ же пишеть Самуиль, глаголя: «Тое будеть право: побереть сыны ваша и наделаеъ с нихъ ездець и гонцець и встановитъ собе воеводы и сотники, и ратаеъ поль своихъ и коваче зброй своихъ», и прочая... Некое же право рицерское или военное, еже на войне соблюдаемо бываеъ — яко справовати полки, знати своя места, розумети гласъ трубъ, делити корысти, давати оброки. Иное есть право мествское, иное морское и иное купецкое — о тыхъ всехъ и о иныхъ писати для краткости преставаю.

Підняту працю він мотивує інтересами знання та моральності. Його видання Соломонових Притч має служити «людям простимъ посполитымъ къ пожитку и к размножению добрыхъ обычаеъ, аби научившися мудрости, добре живучи на свете, милостивого Бога хвалили. Пожиточны же суть сие книги чести всякому челоувѣку: мудрому и безумному, богатому и вбогому, молодому и старому, набольй тымъ, они же хотят имети добрые обычаи и познати мудрость и науку»... Книгу Сираха рекомендує він у такихъ виразахъ: «Єликократь в ней будещи чести, по кожномъ чтении нечто научившися, чего жъ есь пред тымъ не умел; вся бо Соломонова и Аристотелева — божественная и житейская мудрость в сей книзе краткими словами замкнена есть. Прото жъ я для похвалы Божией и для посполитого доброго и размножения мудрости, умения, опатренности, розуму и науки приложилъ есмъ працю выложити книгу сию на руский языкъ». Книга Йова «всякому челоувѣку потребна чести, понеже есть зеркало жития нашего, лекарство душевное; потѣха всемъ смутнымъ, наболеей тымъ, они же суть в бедахъ и в немоцахъ положены; прото жъ я, Францишекъ Скорининъ сынъ с Полоцка, в лекарскихъ наукахъ докторъ, знаючи сие, иже есть наивышшая мудрость розмышльние смерти и познание самого себе и въспоминание на придущие речи, казалъ есми тиснути»...

Але, вихваляючи вагу і значення Біблії, слідом за Ієронімом і новішим середньовічним тлумачем Св. Письма Миколю з Ліри (Luganus, помер 1340), Скорина не витримує ні трохи свого гуманістичного рівня і, слідуючи за ними, рекомендує Біблію як енциклопедію всього людського знання:

<sup>1</sup> Jus civile.

<sup>2</sup> П. Владимиров толкував цей вираз через jus naturale, але вірніше буде вважати його перекладом jus gentium.

Святое письмо все иные науки превышает, понеже еда бывает чтено, подь простыми словы замыкает тайну, и тако младенцемъ и людемъ простымъ есть наука, учителемъ же и людемъ мудрымъ подивление. Яко река дивная: мелька — по ней же агнецъ брести можетъ, а глубока — слонъ убо пливати муситъ. В сей книзе всее прироженое мудрости зачало и конецъ — Богъ вседержитель познаванъ бываеъ. В сей книзе вси законы и права, ими же люде на земли спрாவоватися имають, пописаны суть. В сей книзе вси лекарства душевные и телесные зупольне найдете. Ту навчение философии добронравное, яко любити Бога для самого себе и ближняго для Бога имаы. Ту справа всякого собрания людского и всякого града, еже верою, соединениемъ ласки и згодою *посполитое добро*е помножено бываеъ. Ту научение седьми науку вызволеныхъ достаточное:

Хочеш ли умети граматику или по-руску говорячи — грамоту, еже добре чести и мовити учить,— знайдеш в зуполной Библии Псалтыру — чти еѣ! Пак ли ти ся любитъ разумети лоику — она же учить з доводомъ розознати правду от кривды — чти книгу святого Юва или послания святого апостола Павла. Аще ли помыслиши умети риторику, еже есть красномовность, чти книги Саломоновы. А то суть три науки словесны<sup>1</sup>. Восхощеш ли пакъ учитися музыки, то есть певници,— премножество стихов и песней святых по всей книзе сей знайдеш. Любо ли ти есть умети аритметику, еже во кратце, а не омилне считати учить,— четвертыи книги Моисеевы часто чти. Пак ли же имаши предъ очима науку геометрию, еже по-руску сказуется землемерение,— чти книги Исуса Наувина. Естли астрономии или звездочети, найдеш на початку книги сее о сотворении солнца и месеца и звездъ,— найдеш во Исусе Наувине, яко стояло солнце на едивомъ месте за целый день, знайдеш во книгах Царств, иже солнце воспять поступило неколико ступень, знайдеш во светомъ Еувангелии о новоствореной звезде часу народження нашего спасителя Исуса Христа,— более воистину чудитися превеликой Божеей моци мусишь, нижели учитися!<sup>2</sup> А то суть семь наукъ вызволеных<sup>3</sup>.

Аще ли же кохание имаши ведати о военных и о богатырских делехъ, чти книги Судей или книги Махавеевъ: более и справедливее в них знайдеш, нежели в Александрии или во Трои<sup>4</sup>. Пак ли же вократце сведати хощеш много тысящей леть льтописецъ, чти книги Паралипоменона: тамъ, поченши от Адама, даже до Седехии, остаточного царя юдина, роды положены суть. Потребущи ли науки и мудрости добрыхъ мравов<sup>5</sup>, — часто прочитай книги Исуса Сирахова а Притчи Соломоновы.

Надо все надъ то мы християне, ведаючи все науки быти минушиє, потребуемъ речи вечное — душного спасения. Чтими ж уставичне светое Евангелиє, а чтути е, наследуемы дела нашего избавителя Исуса Христа, а тако с помощью его внидемъ въ живото вечный и в царство небесное, уготованное избранымъ Божиимъ.

Так з висот свого гуманізму «учений муж, в науках лікарських доктор», як сам себе підписує Скорина, непомітно для себе спадає на рівень звичайного староруського книжника. Та треба сказати, що він взагалі і не відмежовує себе від тієї Старої Русі. Ніякої раціоналістичної доктрини, ніякого релігійного новаторства в його праці непомітно, ніякої релігій-

<sup>1</sup> Trivium.

<sup>2</sup> У найвній формі автор сам відкриває цю суперечність реальної науки з тою «наукою», котру він пропонує в Біблії.

<sup>3</sup> Тривіум (граматика, логіка, риторика) і квадривіум (музика, арифметика, геометрія і астрономія).

<sup>4</sup> Це цікаве свідчення про тогочасну популярність Александрії й Трої в нових перекладах на «посполиту мову», пор. вище.

<sup>5</sup> Чеське замість мравовъ.

ної пропаганди він не проводить! Не дбає і про наукову рецензію біблійного тексту: без різниці йде то за латинською Вульгатою, то за церковнослов'янським текстом, так що з цього погляду стоїть нижче тих незвісних нам спорядчиків перекладів з єврейської, а наближається до учасників Фіолевого діла. Все новаторство його, властиво, обмежується бажанням зробити біблійний текст загальноприступним і зрозумілим, можна ще додати до цього його намір дати Біблію якповнішу (доповнити слов'янські тексти тими книгами, яких їм бракувало) та зробити загальноприступною — спопуляризувати як могутній в його очах засіб не тільки релігійний, але й просвітний. Але при тім він — чоловік церковний, правовірний, або принаймні приладжується до церковної публіки. У передмові до Сираха він похваляє його з того боку, що «церкви святой есть сия книга велми потребна — все бо в ней о церковной науце и о нравех добрыхъ пишеть». У передмові до Виходу робить просторий екскурс на тему старозавітних прообразів у душі церковних тлумачень: неопалима купина знаменує безсіменне зачаття, пасхальне ягня — невинну муку Христову, Ковчег Завіту — «тайну живоначальное троици: Отца и Сына и Святого Духа в серци всякого доброго хрестиана знаменала» і т. д. Особливо ж традиціоналістичний характер має його «Мала подорожна книжица», видана у Вільні: крім Псалтиря, вона містить «Часословець им'я ношную и дневную службу по уставу Єрусалимское церкви и прочих восточных обителей» (у виданні Фіоля: «Часословець им'я и ношную, и дневную службы по уставу, иже и в Иерусалимъ великыа Лавры иже въ святыхъ отца нашего Саввы»), акафісти й канони, календар з руськими святими, — але і з астрономічними поясненнями, очевидно, взятими з якогось західного календаря.

Якщо можна думати, з огляду на службу Скорини у герцога Альбрехта, звісного промотора Реформації, що він у тих пізніших часах співчував реформаційним ідеям, то в празьких і віленських виданнях його нема ніякого сліду ні гуситських тенденцій очищення церкви, ні реформаторських відгомонів. Тут він вповні стоїть на ґрунті православної традиції і, очевидно, щоб збільшити таке враження, підкреслює зв'язки своєї праці з грецькою традицією, з грецькими текстами, залюбки наводить грецькі терміни і вирази, хоча в дійсності до грецьких текстів і коментарів не заглядав, а йшов головно за чеською Біблією, допомагаючи собі слов'янськими текстами, а для інтерпретації користувався тільки латинськими коментарями Миколая з Ліри.

Це вагання між традиціоналізмом і бажанням дати Біблію загальноприступну і зрозумілу для «простого і посполитого

чоловіка» роблять Скоринину працю несистематичною, не-одностайною, а із зверхнього — мовного боку уподоблюють до вище обговорених біблійних перекладів з єврейської<sup>1</sup>. Одні книги Скорина друкує в традиційнім церковнослов'янським тексті, додаючи тільки на берегах пояснення незрозумілих слів — так виданий був у Празі Псалтир, у Вільні Апостол — у цілості, а в інших книгах цю методу Скорина практикує в тих розділах, які бере з церковнослов'янського тексту. Інші він більш вільно виправляє в самім тексті, вважаючи на чеський переклад 1506 р. Найбільш вільно і зближено до розмовної мови, розуміється, випадають ті книги, для котрих Скорина не мав зовсім церковнослов'янського тексту. З тих книг, що заховались до нашого часу, як видно, бракувало йому цілком оцих чотирьох книг: Пісні пісень, Премудрості Соломона, Юдіфі, Руфі,— у їх перекладі він ішов за чеським текстом, і мова цих книг часто має досить вільний, «простий» характер — відрізняється в тім від Геннадієвих перекладів,

<sup>1</sup> П. В. Владимиров так формулював свій погляд на Скоринин текст: «При таких відносинах до двох головних джерел (чеського і церковнослов'янського) переклад Скорини хоруге недостачею системи і браком критики. Скорина ставив собі два завдання: дати своїм читачам Біблію повну («аби не уменьшено было в русском языке») — і зрозумілу (пояснення незрозумілих церковнослов'янських слів, передмови, гравюри). Звідси вільність перекладу Скорини і доповнювання навзаєм текстів чеського і церковнослов'янського, без будь-якої залежності від тексту єврейського, грецького і латинського» (с. 172).

Ось паралелі з книги Йова:

Текст «Триоді» Фіоля

Человѣкъ нѣкій быше въ странѣ Авситидѣйстѣй, ему же имя Иовъ. И быше человекъ тотъ непороченъ, праведенъ, благочестивъ, огрѣбаяся отъ всѣкого злого дѣла. Быша же ему сынове 7 и дщеры 3. И бѣху скоты его овецъ семь тысячъ, вѣлбуди двѣ тысящи, съпругъ воловъ пятьсотъ и служение много зѣло.

Текст Скорини

Человѣкъ некій беше въ стране Усвитидстей именемъ Иовъ. И быше человекъ той непороченъ и праведенъ, благочестивъ и истенъ, бояйся Бога и удаляся отъ всякого зла дела. Беша же ему сыновъ седмъ и дщеры три. И беху скоты его овецъ седмъ тысящей, вѣлблюдовъ три тысеци, супруговъ воловъ пятьсотъ и ослицъ стадныхъ пятьсотъ и служебници мнози вельми.

Пісня пісень (текст Скорини):

Глава 1. Гласъ Церкви Христианское, желающее  
пришествия Христова.

Поцалуй мя поцалованиемъ устъ своихъ. Яко лепшая суть милости твоя над вино, воннѣйшая над масти драгис. Олей излиянь имя твое, сего для отроковици возлюбилы тебе. Тягни мя за собою, побегнемъ въ добровонности мастей твоихъ. Гласъ Христовъ ко отроковици: «Въвель есть мя царь въ покой свой тайный, возвеселимся и возрадуемся о тобѣ, помнящи на перси твоя вино, правии возлюбятъ тебе». Гласъ Церкви во утиснении своемъ: «Черна есмь, но лѣпа, дщеры ерусалимские, яко села кедарская, яко коже Соломоны. Не гледте на то, иже смедаетъ есмь, понеже ожгло мя солнце». Гласъ сонмища жидовскаго: «Сынове матери моея браняше со мною, поставиша мя стражемъ во виноградехъ, винограда моего не стрегохъ».

які дуже буквалістично йдуть за латинською Біблією. Часами Скорина дозволяє собі і деякі — незначні, розуміється, — додатки, головню, на підставі коментарів Лірана. Але, як вище сказано, в них не видно ніякої релігійної доктрини, ніякої тенденції, крім бажання зрозумілості, популярності. А місцями навпаки — він не тільки затримує тридиційні церковнослов'янські фрази, але й сам пробує складати свої фрази в граматичних слов'янських формах, не дуже при цім вдало.

Сі ухили в бік церковної традиції дали підставу академікові О. Соболевському в рецензії на працю П. Владимірова виступити проти погляду на Скорину як свідомого заступника ідеї народної, «простої» мови, аналогічного з перекладачами середини XVI в. П. Владиміров дійсно висловлювався занадто сильно, кажучи, що Скорина мав «опредѣленное выражение этих стремлений» — хотів зробити Св. Письмо «зрозумілим для людей „русского языка“», і ставив слова Скорини поруч дійсно свідомих заяв того роду з другої половини XVI в. Академік же О. Соболевський доводив, що ясного розмежування «русского языка» від «словенского» в поняттях Скорини в дійсності не було (він вказує на передмову до Псалтиря у віленській «Подорожній книжиці», де Скорина каже, що велів цей Псалтир «тиснути рускими словами, а словенскимъ языкомъ»), — і висловлював ту гадку, що в дійсності Скорина хотів видати Біблію слов'янську і тільки через слабе знання церковнослов'янської мови збивався на сучасну світську — так, як з тих же причин допускав і чехізми. Ті тексти, яких не мав у слов'янській мові, він перекладав на «языкъ, казавшийся ему похожимъ на славянскій», так що його праця для академіка О. Соболевського — се паралель до Геннадієвих перекладів і пізніших московських першодруків<sup>1</sup>.

Так, розуміється, не можна ставити справу. Скорина далеко свободніше поводить ся зі слов'янськими текстами, ніж новгородські чи московські справщики; ясно здає собі справу з незрозумілості слов'янського тексту для «простих людей» і зовсім не обмежує свої завдання виданням згідного з оригіна-

---

<sup>1</sup> «Во всякомъ случаѣ, онъ не особенно старался сдѣлать свой переводъ вполне понятнымъ для «простыхъ» людей, написалъ его на живомъ языкѣ. Помимо многочисленныхъ чехизмовъ, которыхъ, конечно, не могли способствовать удобопонятности его текста для русскихъ читателей XVI вѣка, множество формъ аориста, имперфекта, очень часто неправильныхъ, всевозможныхъ славянскихъ формъ и словъ, находящееся въ его переводѣ, показываетъ, что онъ имѣлъ въ виду издать Библию на славянскомъ языкѣ и что онъ сдѣлалъ для этого все то немногое, что могъ. При крайней слабости знанія славянскаго языка въ юго-западной Россіи его времени, при необходимости работать вдали отъ людей сколько-нибудь свѣдущихъ въ этомъ языкѣ, для чловѣка въ родѣ Скорини, едва ли возможно было овладѣть славянскимъ языкомъ лучше, чѣмъ овладѣлъ онъ» (с. 328).

лом слов'янського тексту. Се він ясно висловив у передмові до першого свого видання — Псалтиря, положивши його основою церковнослов'янський текст: «Положилъ есми на боцехъ некоторыи слова для людей простых, не рушаючи самое Псалтири ни в чем же, яко суть: «онагри» и «геродеево жилище» и «хлябие» и иные слова, которыи суть въ Псалтыри неразумныи простымъ людемъ — найдуть е на боцехъ рускимъ языкомъ, что которое слово знаменуетъ». Коли в данім разі він хотів зробити текст зрозумілим такими глосами на боці, то в інших випадках робив відповідні зміни у самім тексті і з цього боку стоїть ближче до вище обговорених ревізій на підставі єврейського тексту, ніж до московських чи новгородських справщиків. Але се правда, що нахил до традиціоналізму у нього був, і щоб зазначити свою вірність церковній традиції, він свідомо вживав у своїм тексті церковнослов'янські форми, відходячи від живої мови, і з цього погляду не може стояти в однім ряді зі свідомими заступниками народної мови реформаційної доби. Його видання стоять в однім ряді із зазначеними вище перекладами, які не цураються церковнослов'янської стихії і не переходять на живу мову вповні, і не можна сказати, щоб він все зробив по змозі, щоб перейти на цю живу мову<sup>1</sup>; в його добі деякі йшли без сумніву далеко далше в цім напрямі. Так само, розуміється, далеко відстає він у справленні тексту від праць анонімних гебраїстів, обговорених вище.

Незважаючи на ці свої слабші сторони, діло Скорини, очевидно, знайшло співчуття в громадянстві. Не дурно пізніші уніатські полемісти докоряли нашим православним, що вони «вдячно приймали ці — «гуситські», мовляв, книги і «смакували» їх собі: «чоловік годний, мовили, і русин, брат наш, те друкував»<sup>2</sup>. І в друкарській техніці XVI в., українській і білоруській, і в рецензіях тексту помітні сильні впливи його друків. Та найкраще свідчать про їхню популярність рукописні копії його видань. Для нас особливо цікаві з цього погляду копії, зроблені на Україні. Звісно кілька таких списків з виразними

<sup>1</sup> Академік Є. Карський так характеризував його роботу в своїм новішим огляді «Бѣлоруссы...», т. 3, вип. 2, с. 24): «Св. книги онъ печатаеть по возможности на понятномъ для народа языкѣ. Онъ не рѣшается еще перейти на чисто народную рѣчь: у него не рѣдкость аористы, имперфекты, часто образованные неправильно, и другія церковно-славянскія особенности въ языкѣ; рядомъ съ этимъ довольно обычны чехизмы какъ дань оригиналу, съ котораго онъ сдѣлалъ свои переводы, — но все же основа языка народная бѣлорусская, съ тѣми особенностями, которыя характеризуютъ старыи его изводъ въ Литовскомъ государствѣ». Тут, очевидно, признано Скорині забагато, так, як у О. Соболевського замало.

Щодо чехизмів, то вони були не тільки наслідками впливу оригіналу, а й того нахилу до чеської мови як літературної, що виявлявся загалом як у польським, так і україно-білоруським громадянстві тих часів.

<sup>2</sup> Антеленх, в «Архивъ Юго-Западной Россіи» (ч. I, т. VIII, с. 617).

ознаками їх переписування із Скорининою перекладу. Одна така копія, з бібліотеки львівського василіанського монастиря св. Онуфрія, тепер розбита — перша половина зосталась у Львові, другу половину дістав звідти М. П. Погодін, і вона тепер у Ленінградській Публічній бібліотеці. Наприкінці книг Мойсеевих читається приписка, що переписав їх «Дмитро ізъ Зънкава писарчикъ» року 1575; в другій половині є дати років 1573—1577, а приписка при книзі Езекії виразно парафразує друкарські закінчення Скорини<sup>1</sup>. Крім текстів Скорини, які тепер маємо в друкованих книгах, тут містяться також книги пророків і кілька інших, — котрі тому П. Влдимиров уважав за копію зі Скорининих перекладів, у друці нам не звісних. Друга копія, тепер у варшавській бібліотеці Красинських, у змісті вичисляє всі книги Старого і Нового завітів (як у передмові Скорини), але в дійсності уривається на книзі Сираха; при кінці Мойсеевих книг має подібну ж приписку 1596 р. («Божією помощію, повеленієм же и пильностію худого человека на имя Луки въ неславнемъ же градѣ Тернополи»). Третій фрагмент — 1569 р., тепер Ленінградської Публічної бібліотеки, містить тільки чотири книги — Йова, Притчі, Еклезіаст і Премудрість Соломона; цікавий тим, що переписувач ще більш безпardonно повставляв своє ім'я у Скоринині замітки<sup>2</sup>, а також і деякими змінами, внесеними у Скоринин текст (пороблені деякі додатки і правопис змінено на болгарський).

**Краківське видавництво (Фіюль і К).** З вищесказаного мусить бути ясно, що, з одного боку, діяльність Скорини має виразні прикмети новаторства і подібно як той вище схарактеризований раціоналістичний рух, входить у течію Відродження і Реформації своїми намаганнями наблизити освіту і

<sup>1</sup> «Скончашася книги Езехія пророка Божія Божією помощію повеленієм же и пильностію богобойного іерея Іоанна пастыря Христовыхъ овецъ въ неславнѣмъ же градѣ Маначинѣ по вылощеніи Слова Божія... лѣта тысячнаго пятсотого седмьдесят сегого». Пор. закінчення Скорини: «Скончалася книга сия, святого Йова, с помощію Бога в Троици единого, повеленієм, працею и выкладомъ избранного мужа в лекарскихъ наукахъ доктора Франциска Скоринина сына с Полоцка»... Або: «То естъ конецъ первыхъ книгъ Мойсеевихъ, еже отъ еврей называются Брешись, по-гречески же и по-латине именуются Еnezeосъ, а по-руски Бытъя, Божією помощію зупольне выложены и вытиснены повѣленіємъ и пильностію ученого мужа, в лекарскихъ наукахъ доктора...».

<sup>2</sup> Наприклад, у передмові до книги Йова: «Про тожь я, Василий Жугаев сынъ зъ Ярославля, в лѣкарскихъ наукахъ докторъ (!), знаючи сеє, иже естъ найвышшая мудрость, розмышленіе смерти...» і т. д. (пор. вище).

Ця популярність Скорининих перекладів у Галичині здається мені також деяким підтвердженням того, що його празька робота стояла в ближчій зв'язку з Західною Україною, і тут його празькі друки були особливо відомі і цінні.